

**ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ
У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ
ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО
ПРОСТОРУ**

**HIGHER EDUCATION OF UKRAINE
IN THE CONTEXT
OF INTEGRATION TO EUROPEAN
EDUCATIONAL SPACE**

УДК 378.1
378.4

Рекомендовано Вченою радою
ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"
Протокол № 3 від 27 жовтня 2014 р.

Видання здійснено за сприяння Міжнародної Експертної Агенції
"Консалтинг і Тренінг" та Східно-Європейського Інституту Психології

Редакційна колегія випуску:

Кремень В.Г., Савченко О.Я., Маноха І.П., Ляшенко О.І., Коцур В.П.,
Рик С.М., Вашуленко М.С., Бех І.Д., Калмикова П.О.

Відповідальний редактор випуску:

Маноха І.П., доктор психологічних наук, професор

Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" – Додаток 1 до Вип. 5, Том IV (55) : Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". – К.: Гнозис, 2014. – 530 с.

Humanitarian Bulletin SU "Pereyaslav-Khmel'nitsky Pedagogical University by H.Skovoroda" - Supplement 1 to Vol. 5, Volume IV (55): Thematic Issue "Higher Education in Ukraine in the context of integration into the European educational space." - K.: Gnosis, 2014. - 530 p.

Збірник затверджено постановою Президії ВАК України
з психологічних та філософських наук від 14.04.2010 №1-05/3,
педагогічних наук від 06.10.2010 №3-05/6.

У тематичному випуску вміщені наукові статті фахівців з питань вищої освіти, присвячені актуальній проблемі входження України до європейського освітнього простору. Перспективи євроінтеграційних процесів у сфері вищої освіти, вимоги Болонського процесу та питання готовності України відповідати цим вимогам, моніторинг якості освіти, стандарти європейського освітнього простору та завдання, що стоять перед вищою освітою України сьогодні – ось далеко не повний спектр проблем та питань, до висвітлення та спроби розв'язання яких звертаються автори випуску. У центрі уваги також питання управління якістю освіти, перспективи запровадження механізмів сучасного освітнього менеджменту, а також - умови й напрями оптимізації та розвитку вищої освіти України в сучасних умовах. Для фахівців-освітян, науковців, дослідників психолого-педагогічних та управлінських проблем розвитку освітньої справи в Україні та за її межами.

ISBN 978-966-2760-18-7(4)

- © Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди, 2014 р.
- © Східно-Європейський інститут Психології, 2014 р.
- © Міжнародна Експертна Агенція "Консалтинг і Тренінг", 2014 р.
- © Видавництво "Гнозис", 2014 р.

ТЕМАТИЧНИЙ ВИПУСК

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Додаток 1 до Вип. 5, том IV (55), 2014 р.

Тематичні рубрики випуску:

Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти в Україні, Європі та світі

Управління якістю освіти: стандартизація та інноваційність

Моніторинг якості освіти: засоби, технології та перспективи

Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні, Європі та світі

Філософія та психологія освіти

Послідовність загальної середньої та вищої освіти як європейський стандарт

Новітні засоби навчання: проблеми впровадження та стандартизації

Психолого-педагогічні та організаційні умови запровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні

ЗМІСТ

Психолого-педагогічні та організаційні умови запровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні

АВЕРІНА К.С. , Психологічні концепції та підходи до вивчення соціальної активності учнівської молоді	6
БАРУЛІНА Ю.О. , Формування ціннісно-смислових орієнтацій учнів у процесі навчання як дидактична проблема	14
БЕЛОВОЛ Е.В., БОЙКО З.В., ШУРУПОВА Е.Ю. , Когнитивное старение: реальность или влияние «третьих переменных»: Часть I. Время реакции	22
БЕЛЬЧЕВ П.В., ХОХОТВА Ю.О. , Самостійна робота студентів у ВНЗ: історичний аспект	36
БОГАЧИК О.Г., МЕЛЬНИЧЕНКО О.П. , Гуманна освіта та її роль у вихованні школярів	44
БОРИСОВА А.О. , Психологічні проблеми міжкультурної адаптації іноземних студентів у країні навчання	52
БОРКО Т.М. , Формування професійної компетентності майбутніх фахівців-документознавців у вищих навчальних закладах України	62
БОЧАРІНА Н.О. , Психологічна діагностика розвитку гуманістичної спрямованості майбутніх соціальних педагогів	70
БЯЛИК О.В. , Статева та сексуальна просвіта учнівської молоді в умовах формування загальноєвропейського освітнього простору	79
ВОРОВКА М.І., ПЕТРУЧЕНЯ Г.Г. , Педагогічні умови та шляхи запобігання конфліктам в педагогічному процесі	86
ГАНТ О.Є. , Методологічні принципи створення програми, спрямованої на оптимізацію та збереження психологічного здоров'я спортсменів	93
ГІРЯ О.М. , Особливості формування світогляду майбутніх лікарів у контексті інтеграції до європейського освітнього простору	103
ГОЛОВАНЬ М.С., ЯЦЕНКО В.В. , Досвід у структурі компетентності особи	111
ГОНЧАРУК В.А. , Психологічні особливості формування готовності майбутніх учителів до народознавчої роботи в школі	120
ГУМЕНЮК В. , Соціальні умови здобуття освіти іноземними студентами у закладах вищої медичної освіти України у 60-70-рр. XX століття	127

БЕЛЬЧЕВ П.В.,
професор, кафедра математики і
фізики
ХОХОТВА Ю.О.,
студентка магістратури,
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ У ВНЗ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто дидактичне значення самостійної роботи студентів у процесі оволодіння професійними знаннями та зроблено спробу періодизації розвитку цієї форми навчальної діяльності студентів.

Ключові слова: самостійна робота, історичний аспект, періодизація, форма навчальної діяльності.

В статье рассмотрено дидактическое значение самостоятельной работы студентов в процессе овладения профессиональными знаниями и сделана попытка периодизации развития этой формы учебной деятельности студентов.

Ключевые слова: самостоятельная работа, исторический аспект, периодизация, форма учебной деятельности.

In the article the didactic value of the independent work of students in the acquisition of professional knowledge and attempt periodization of the development of this form of learning activities of students.

Key words: independent work, the historical aspect, periodization, the form of educational activity.

Постановка проблеми. Навчальний процес у вищій школі відповідно до Болонського процесу, що поступово впроваджується у вищу освіту України, має бути спрямований на підготовку освіченого фахівця, який уміє ініціативно і творчо мислити, самостійно поповнювати свої знання та застосовувати їх у діяльності.

Успіх у підготовці фахівців залежить від багатьох факторів, одним з яких є самостійна робота студентів. В процесі впровадження кредитно-модульної системи навчання у ВНЗ, значна частина навчального матеріалу вноситься на самостійне опрацювання студентами. Тому основним завданням викладача у вищій школі стає не репродуктивне викладання набору готових знань, а організація активної самостійної роботи студентів.

Проблема самостійної роботи студентів викликає постійний інтерес дослідників та практиків вищої школи. В умовах інтенсивного зростання обсягу наукових знань, підвищення вимог до науково-методичної підготовки педагога виникає необхідність історико-педагогічного аналізу професійної самостійної роботи як процесу, який активно впливає на якість майбутньої педагогічної діяльності [2].

Аналіз досліджень і публікацій засвідчує, що в теорії та практиці вищої освіти накопичено певний досвід, що є основою вдосконалення самостійної роботи студентів. Історико-педагогічний аналіз проблеми організації самостійної діяльності студентів здійснювали О.Адаменко, Н.Дем'яненко, М.Євтух, А.Вихрущ, Н.Гупан, В.Бенера, П.Редкин, С.Капран.

Значний внесок в дослідженні організації самостійної роботи студентів зробила дослідник Бенера В.Є., яка розглядала концептуальні засади теорії і практики самостійної роботи студентів у закладах вищої школи, законодавче забезпечення самостійної роботи студентів в навчальному процесі, модернізацію самостійної роботи студентів у сучасній вищій школі України.

Метою статті є визначення історичної періодизації самостійної роботи студентів як основної форми оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Виклад основного матеріалу. Процес реформування національної вищої освіти неможливий без вдумливого, критичного переосмислення і використання наукового доробку попередніх поколінь. Звернення до об'єктивного історичного аналізу діяльності досягнень сучасної української і світової педагогічної думки щодо проблеми самостійної роботи студентів у вищих закладах освіти України є важливою педагогічною проблемою, вирішення якої дасть змогу якісно модернізувати зміст підготовки сучасного фахівця. Оскільки лише історичний аспект дає змогу простежити розвиток теорії та практики самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищих закладів освіти.

У 60-і роки XIX ст. – період педагогічного ренесансу позначився посиленням інтересом до дефініції «само». Активний сплеск прогресивної вітчизняної педагогічної думки доповнився прогресивними ідеями. П.Редкин зокрема зазначав, що пряме призначення «пробуджувати в інших таке ж свідоме життя», неможливе без безперервного зародження і розвитку нових житте-

Вища освіта у контексті інтеграції до європейського освітнього простору

вих зерен, без живого внутрішнього пробудження до саморозвитку і самовдосконалення, без постійного поступального руху вперед разом з вічно розвиваючим життям людства» [3].

Період 1863-1883 рр. – це роки активізації розвитку самостійної роботи студентів в університетській освіті за умови розширення академічних свобод студентів та виокремлення самостійної роботи студентів, як форми навчальної діяльності. Вивчення навчальних планів та програм, засідань учених рад факультетів вищих закладів освіти дозволяє виокремити види самостійних робіт, що домінували у навчальному процесі цього періоду: підготовка до усних наукових повідомлень, усний переказ, виступ, пояснювальне читання праць філософів, розбір промов, поезії, критичний аналіз самостійних праць товаришів (референт і кореферент), письмові самостійні роботи (твори і переклади), розв'язування задач і самостійне їх складання, самостійне домашнє ознайомлення з творами авторів, спеціальні самостійні роботи з фаху, самостійна підготовка до лабораторних і практичних робіт, практичних вправ і підсумкового контролю тощо. У програмах навчальних курсів із предметів визначалися самостійні роботи пошукового змісту, завдання для студентів під час семінарів-бесід, які готували до виконання вправ, практичних завдань і підсумкового контролю. Вивчення додаткових предметів вимагали від студентів додаткової роботи в архівах, бібліотеці, а від викладачів проведення консультацій та співбесіди зі студентами. Самостійна робота студентів зазначеного періоду здійснювалася у процесі: наукової бесіди, консультацій професора, диспутів, дискусії, дебатів, «діалогів на лекціях», розв'язування конкурсних задач, у практиці письмових відповідей на запитання викладача та ін. Активізації самостійної роботи студентів сприяли введення екстернатної форми навчання, обов'язкового самостійного написання наукових робіт на звання дійсного студента, кандидата, магістра, доктора наук; впровадження репетицій і співбесід як форм самостійної роботи з індивідуальним і груповим консультуванням викладача, розроблення науково-методичного забезпечення самостійної роботи студентів в авторських навчальних програмах [3].

У роки посилення прямого впливу міністерства на зміст навчання у вищій школі (1884-1904 рр.) – теоретичне обґрунтування самостійної роботи студентів у навчальному процесі визначали провідні ідеї М.Демкова, Ю. Кулаковського, Й.Леціуса, А.Сонні, О.Стоянова, М.Сумцова та ін. На практиці проводилися самостійні роботи – конспектування лекції викладача з власними нотатками, домашні письмові роботи, домашні вправи під керівництвом професора, самостійна підготовка до лабораторних і практичних робіт, підсумкових і періодичних форм контролю, самостійна наукова робота у гуртках і товариствах; у роботі з їздів – організації тематичних експозицій і виставок; еволюція змісту й видів самостійних робіт студентів проходила від зразків

рипродуктивного характеру виконання (реферат, доповідь) до творчого виконання самостійної роботи (самостійні наукові роботи, самостійні конкурсні роботи) тощо.

Становлення самостійної роботи студентів у вищих закладах освіти зазначеного періоду здійснювалося із практичним спрямуванням її змісту, в умовах посилення зовнішнього контролю у питаннях управління, відповідної регламентації організації та змісту навчально-виховного процесу.

Аналізуючи період 1905-1916 рр. можна відмітити, що розвиток самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищих закладів освіти проходив у контексті суспільно-політичних реформацій. У теорії досліджуваний феномен обґрунтовувався провідними ідеями вчених (В.Вернадський, А.Лебедєв, Е.Майер, О.Потебня, Г.Челпанов, Ф.Шмідт). На практиці студенти складали плани самостійних занять під керівництвом викладачів, брали участь у репетиціях і співбесідах (усні і письмові; щотижневі за третинами року, піврічні (замість екзаменів), виконували самостійну домашню роботу, здійснювали самостійну роботу у підготовці до практики (у школі, у театрі, музії, архіві), виконували домашнє читання творів художньої і науково-популярної літератури, самостійно розігрували драматичні п'єси у шкільному театрі. Самостійна робота студентів виконувалася у наукових гуртках і товариствах, у конкурсах наукових робіт на отримання іменних стипендій, у підготовці й відкритті допоміжних навчальних закладів, проведенні громадських сходів та ін. [3].

У період 1917-1920 рр. проходила трансформація самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищої школи, на яку вплинули історичні революційні події. Самостійна робота студентів здійснювалася у процесі підготовки й проведення: просемінарів, семінарів, спецкурсів за вибором студента, на самостійних заняттях, лабораторних і практичних занять та ін. Індивідуальні самостійні роботи студентів інтегрувалися з груповими видами проведення. Види самостійної просвітницької роботи студентів: виразне читання вголос друкованої літератури й періодичних видань з подальшим поясненням та обговоренням, ведення лекційних каталогів з фіксацією теми й короткого змісту прочитаного матеріалу, самостійне читання лекцій на курсах слухачів, підготовчих курсах, у народних читальнях, участь у підготовці й організації виставок, з'їздів, екскурсій, культурно-просвітницьких організацій (народних бібліотек, просвітницьких театрів, музеїв, лабораторій), види самостійної роботи студентів науково-дослідницького характеру: спостереження, експериментування, обстеження і порівняння досліджених результатів із нормативними, проведення анкетування і бесід тощо. Самостійна наукова робота студентів – конкурсні наукові роботи, наукові роботи на іменну професорську стипендію, дисертація на здобуття наукового ступеня магістра і док-

тора наук тощо [3].

У період реорганізацій вищої школи радянської України (1921–1932 рр.) – у теорії набули розвитку ідеї дидактико-методичного забезпечення самостійної роботи (Н.Артоболевський, Б.Всесвятський, Б.Райков, К.Угодовський, М.Кручинін), обґрунтування змісту і структури навчального курсу дисципліни для самоосвітньої роботи студента із завданнями для «проробки» матеріалу, завдань для контролю і самоконтролю. У навчальному процесі вищих закладів освіти використовували такі види самостійних робіт: розв'язування задач і вправ, виготовлення моделей, підготовка виступів (в усній і письмовій формі), підготовка до семінарів підвищеного типу, огляд і опис навчальних матеріалів і посібників, самостійна розробка навчального плану прослуханої лекції, слухання і складання плану теоретичних курсів; підготовка і участь у робітничо-студійних і семінарських роботах, самоосвітнє проведення індивідуальної та групової роботи, розбір теми для групових і індивідуальних консультацій із керівником. На практиці самостійна робота студентів проводилася у студентських клубах, на практикумі, у навчальних лабораторіях, та ін. Види політосвітньої самостійної роботи – самостійна підготовка до проведення семінарів та політгодин, самостійне розроблення методики роботи гуртка, розробка методики побудови посібника та користування ним, колективне читання та колективне обговорення, домашня робота гуртківців, проведення щотижневих науково-популярних лекторіїв для дорослих, курсів для самоосвіти населення, застосування елементів анкетування й опитування та ін. Самостійна наукова робота студентів – виконання і захист кваліфікаційної («дипломної») роботи (22–30 рр. XX ст.), підготовка і виступ на наукових конференціях, семінаріях тощо [3].

У міжвоєнний період (1933–1940 рр.) – самостійна робота студентів більше проводилася у читальних залах, бібліотеках, лабораторіях, кабінетах (або вдома) з наданням консультацій з боку викладачів. Види: самостійні доповіді дослідницького типу, спостереження у школі з оформленням доповідей, повідомлень із наступним обговоренням, самостійне вивчення додаткової літератури, робота з підручником (книгою, газетою), виконання письмових і графічних робіт, самостійні вправи на повторення, проведення дослідів, самостійне проведення спостережень і екскурсій (ілюстративні і дослідницькі), домашня самостійна робота, самостійна робота у практичній роботі літературного характеру (у редакції журналу, у видавництві) та ін. Самостійна робота у підготовці до засобів контролю – самопідготовка до групових й індивідуальних консультацій, колоквиумів-практикумів, молодших семінарів, консультацій за прочитаною літературою, іспитів і заліків, державних іспитів. Самостійна наукова робота студентів – виконання дипломних робіт, участь із виступами та доповідями у фахових кафедральних семінарах дослідницького типу, розро-

Плання пам'яток; індивідуальна самостійна робота з метою підвищення науково-дослідницьких умінь, у процесі організації наукових експедицій і відряджень за кордон тощо.

У період розбудови радянської системи вищої освіти України (1947-1990 рр.) – розвиток самостійної роботи студентів у теорії проходив від дидактико-методичного до дидактико-психологічного напрямку (П.Гальперін, В. Давидов, Н.Дайрі, М.Данилов, А.Дусавицький, Д.Ельконін, Г.Костюк, І.Лернер, Н.Половнікова). На практиці самостійна робота студентів реалізовувалася у процесі: конспектування лекцій, наукової літератури, написання рефератів, виконання завдань до семінарів і практичних занять, читання художньої літератури та преси, проведення індивідуальної самостійної роботи зі студентами-відмінниками, індивідуальних консультацій із невстигаючими, у підготовці до програмового контролю, із застосуванням технічних засобів та ін. Письмові самостійні роботи: написання диктантів, творів, рецензування, складання плану; графічні самостійні роботи, виконання завдань за картами, їх опис, доповіді, реферати, повідомлення; складання ділових паперів, складання словників і щоденників, створення проєктів, розробка конструктивних вузлів; складання кошторисів, письмові завдання з програмового опитування, робота з енциклопедичними словниками й іншими довідковими виданнями, статистичними даними, матеріалами археологічних, етнографічних, географічних експедицій; підготовка студентами репортажів і розповсюдження анотованих телепрограм, самостійна робота за спеціальними конспектами навчальних телепередач у підготовці до телетрансляції, самостійна робота студентів під час експедицій та ін. Самостійна наукова робота: виконання і захист курсової роботи, дипломного проєкту (роботи), самостійна науково-дослідницька робота студентів на кафедрах, у наукових гуртках і товариствах, участь у студентських наукових конференціях та семінарах та ін. [3].

Характерною особливістю сучасного періоду навчання у вищій школі є великий обсяг самостійної роботи студентів, згідно Закону України «Про вищу освіту» (ст. 50) та «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України» самостійна робота є основною формою оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Навчальний час, відведений на самостійну роботу регламентується робочими планами ВНЗ і складає не менше 1/3 та не більше 2/3 загального об'єму навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни, але досліджень свідчать про те, що у переважній більшості випускників загальноосвітніх навчальних закладів недостатньо сформовані вміння самостійно навчатися, також вивчення сучасного вітчизняного досвіду організації самостійної роботи у ВНЗ свідчить про практичну відсутність законодавчої бази, нормативних документів, науково-методичних матеріалів з

організації наскрізної самостійної роботи студентів. Практика організації самостійної роботи студентів у вищій школі відповідно до європейських освітніх стандартів вимагає розробки та впровадження підручників, навчальних посібників нового покоління для реалізації потенційних можливостей кожної молодой людини, її навчання, самоосвіти та самовдосконалення впродовж життя. [4].

Організація самостійної роботи студентів означає створення умов для планування студентом самостійної навчально-пізнавальної діяльності, виконання запропонованих викладачем та визначених самостійно завдань, корекції отриманих результатів, їх самоконтролю, контролю та оцінювання викладачем. Викладач повинен звернути увагу на визначення мети навчально-пізнавальної роботи студентів, обсягу, структури та змісту навчального матеріалу, який пропонується для самостійного опрацювання, правильний вибір форм та методів контролю за самостійною роботою студентів, а також здійснити її навчально-методичне забезпечення.

Висновок. Розглянувши процес розвитку самостійної роботи студентів можна прослідкувати як закономірно і послідовно відбуваються зміни в її теоретичному визначенні, практичній реалізації, структурних і змістових трансформаціях від становлення самостійної роботи студентів в університетській освіті України до самостійної роботи, як засобу формування пізнавальної самостійності студентів. Ми можемо відмітити той факт, що сьогодні основним завданням вищої школи є управління самостійною роботою студентів, формування спонукальних мотивів учіння, постановка цілей і завдань навчальної та наукової діяльності, їх організація та контроль за результатами, тобто функції викладача при цьому зміщуються в бік розроблення модульної програми і підготовки відповідних методичних матеріалів, а також управління самостійною роботою кожного студента через оглядові лекції, індивідуальне консультування та контроль засвоєння ними модулів тощо. Однак матеріали багатьох досліджень свідчать про те, що багато студентів не вміють самостійно працювати. Формування здібностей до самостійної учбової діяльності – це не тільки умови, які були вже названі, але й позитивна навчальна мотивація та позитивне ставлення до навчання.

Список використаних джерел:

1. Бенера В. Є. Пізнавальний аспект самостійності майбутнього педагога: Монографія. Пошуки, проблеми, перспективи / В. Є. Бенера. – Тернопіль: Воля. – 2006. – 324 с.
2. Бенера В.Є. Багатофункціональне призначення самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищої школи (друга половина XIX - початок XX ст.) – Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка –

[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://book.net/index.php?p=article&id=8018>

3. Бенера В.Є. Розвиток теорії і практики самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищих закладів освіти України (друга половина XIX – початок XXI ст.): дис. доктора пед.наук: 13.00.01 / Бенера Валентина Сфремівна. - К., 2011. – 617 с.

4. Капран С. Самостійна навчальна робота студентів – особлива система умов навчання, яку створює викладач // Проблеми підготовки сучасного вчителя № 6 (Ч. 1) – 2012. – С. 38-43.

5. Бенера В. Є. Сутність самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищої школи (друга половина XIX – початок XX ст.) / В. Є. Бенера // Наук. вісн. Південноукр. нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського: зб. наук. праць. – Одеса: ІНПУ ім. К. Д. Ушинського. – 2011. – Випуск №3-4. – С. 16-23.